

VISSZHANG

A Magazin június 25-i számában közöltük Ungváry Krisztián Távoli hazafi című, Szent-Györgyi Albert Malinovszkij marsallal történt levélváltásáról szóló cikkét. Ehhez a téma kutatója fűz kiegészítéseket.

Szent-Györgyi Albert embermentő levelei

TASINÉ CSUCS ILDIKÓ

A Magyar Nemzet Magazinban jelent meg Ungváry Krisztián történész két új Szent-Györgyi-levelet bemutató írása. Az első levél már nem ismeretlen a Szent-Györgyi-kutatásban, hiszen 202. számú dokumentumként szerepel a Szabó Tibor-Zallár Andor-féle összeállításban, de Szent-Györgyi kézírása nélkül.

Teljesen új azonban a második, amelyikben a Nobel-díjas tudós arra kéri Malinovszkij marsallt, hogy „a magyar kultúra, művészet és tudomány legnevesebb képviselőit mentse meg”. Az akció megszervezésére Major Tamást ajánlja. Az alábbiakban Ungváry Krisztián egyes megállapításaihoz szeretnék kiegészítéseket fűzni.

Mit várhatott Szent-Györgyi a szovjet politikától, érzékelve a szovjet hadsereg atrocitásait?

Túl általános Ungvárynak az a megfogalmazása, hogy Szent-Györgyit „begyűjtötték” a szovjetek. A kutatás már régen kimutatta, hogy a tudóst Budapesten felkutatatta és kivételes bánásmódban részesítette a szovjet hadsereg. Indokolatlan az a következtetés, hogy a „begyűjtésben” „a vele ekkor baráti viszonyt ápoló Major Tamásnak és Kallai Gyulának lehetett szerepe”. Tudniillik egyrészt a Szent-Györgyi-források között sehol nem találunk semmi ilyen baráti viszonyra utaló megjegyzést, másrészt több forrással alátámasztott tény a kutatásban, hogy ezt Molotov utasítására, Malinovszkij marsall közbenjárásával tették, ahogy azt egyébként a szerző is megemlíti.

Ungváry szerint Szent-Györgyiben felmerült a kérdés, hogy valamilyen akarhatnak tőle a szovjetek. Idézzük ehhez magát Szent-Györgyit egy későbbi megnyilatkozásából: „nem volt semmi politikai szándékuk velem, csak mint a tudomány emberét becsülték, ami nagyon szép, és amit kevés más nemzet tenne meg”. Egyébként nem rendhagyó a szovjetektől ez a bánásmód, máskor is menekültek ki kiválóságokat, például Lengyelországban a német megszállás idején a híres matematikust, Stefan Banachot.

Életrajzírójától, R. W. Mosstól tudjuk, hogy Szent-Györgyi amerikai emigrációja előtt, még angliai tartózkodása idején főállamügyi vizsgálat tisztázta a tudós szovjetekhez fűződő kapcsolatát. Amerikában ez volt a feltétele annak, hogy belépessen az országba 1947 augusztusában, majd később állampolgárságot kapjon 1955-ben.

Meg kell kérdőjeleznünk Ungváry Krisztián azon érvét, hogy a szovjetek bejövetelekor „alapos oka volt félni a szovjetektől”, mert Nobel-díjának aranyérmét a finn-szovjet háborúban a finnek javára ajánlotta fel. Ez azért sem meggyőző, mert Szent-Györgyi már járt korábban a Szovjetunióban, a 15. nemzetközi élettani konferencia alkalmával 1935-ben, és tudományos téren nagyon jó benyomást szerezve tért haza. Visszaemlékezésekből tudjuk, hogy az ellenállás során többször is próbált átszökni a szovjetekhez, erre ékes példa a fent említett gyűjtemény 200. számú dokumentuma. Ebből kiderül, hogy a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabídító Bizottságának átállást szorgalmazó levelét Malinovszkij marsallhoz és Molotovhoz az általa vezetett küldöttség vitte volna át, de az akció a nyilas-hatalomátvétel miatt meghiúsult.

Másrészt a finnek javára tett gesztust 1945-re a szovjeteknél felülírta a tudós háború alatti antifasiszta tevékenysége. Így volt ez Szent-Györgyi legjobb barátja, Zilahy Lajos esetében is, akit személyesen a szovjet követségi tanácsos, G. C. Barulin kért fel a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság elnökének. Hangsúlyozta, hogy ismerik regényeinek bolsevikellenes kitételeit, de fontosabbnak tartják háború alatti antifasiszta tevékenységét.

A megszálló szovjetek Szent-Györgyinek szinte minden kívánságát teljesítették. A most megtalált dokumentumban jelzi, hogy meg szeretne ismerkedni „Rákosi úrral” is. Ez nem csupán a „politikai imázs számlájára rható” kijelentés volt, ahogy Ungváry állítja. A fizikus barát, Bay Zoltán és a tanítvány, Bíró Endre visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy ez meg is történt Debrecenben 1945 februárjában. Másik kérése volt a levél alapján, hogy Moszkvába utazhasson, ennek is eleget tettek. 1945 júniusában ötdmággal ellátogatott a Szovjet Tudományos Akadémia fennállásának 220. évfordulójára rendezett ünnepségekre. Itt kétszer annyi időt töltött, mint a másik négy egyetem tanár,

még kirándulni is elvittek Grúziába és Örményországba. Természetesen – ahogy Ungváry úr is jogosan felveti – az eddigi kutatást is érdekelte, hogy miért részesült ilyen kivételes bánásmódban a tudós. A magyarázatot vitathatatlanul Szent-Györgyi kutatói teljesítményének tisztelete adja meg. Az akkori Szovjetunióban óriási szerepük volt a természettudományoknak. Korábban az ország újjáépítésében és ipari nagyhatalommá tételében volt kulcspozíciójuk a mérnöki és az alkalmazott természettudományoknak, a negyvenes években már a Szovjetunió világhatalmi vezető szerepének elérését támogatták ezek a tudományok.

Ungváry felveti azt a kérdést is, vajon mit várhatott Szent-Györgyi ebben az időben a szovjet politikától, hisz érzékelte a szovjet hadsereg atrocitásait. Erre a választ a levélben is említett szovjetunióbeli látogatás adja meg. A látogatást követően mind az őt részt vevő tudós éragadtatással beszél a tudomány fejlettségéről és társadalmi megbecsültségéről a Szovjetunióban, Szent-Györgyi több helyen kiemeli a tudomány magas állami finanszírozottságát, az óriási tudományos szervezetet, amelynek az élén az akadémia koordinálja a kitűnően felszerelt intézeteket. Szent-Györgyi szerette volna az ott látott tudományos modellt itthon megvalósítani, illetve magyar viszonyokra adaptálni. Magyarországon a Magyar Tudományos Akadémianak három osztálya közül a két humán mellett még csak egy képviselte a természettudományokat. Hazaérkezve Bay Zoltánnal azonnal megalapították az önálló Természettudományi Akadémiát, amely később integrálódott az MTA-ba úgy, hogy két-két osztályként egyen-súlyba került a természettudományok és humán tudományok képviselői.

Kimutatható, hogy Szent-Györgyinek hazai tartózkodása idején a szovjetekkel való jó kapcsolata végig megmaradt. Biográfusától, Mosstól tudjuk, hogy 1947-ben beválasztották a Szovjet Tudományos Akadémia tagjai közé. Ungváry úr is említi Szent-Györgyi patronálójának, Ráth Istvának az esetét, akit Rákosiék bebörtönöztek. Moss szerint az ő kiszabadításáért kénytelen volt élni ezzel a jó kapcsolattal, és a Szovjet Tudományos Akadémian keresztül táviratozni Molotovnak, hogy járjon közbe barátja kiszabadítása érdekében.

Összefoglalva meg kell köszönnünk Ungváry Krisztián történésznek ezt az értékes leletet, ám reméljük, hogy a dokumentum pontos beágyazásában talán nem haszontalan ezen kis kiegészítés sem.